

בקיעים ב'מחנה ההתנגדות' הפלסטינית - האמנם?

יוחנן צורף ויורם שוייצר

ההסלמה בין ישראל לג'האד האסלאמי בפלסטין (גא"פ) חשפה בקיעים במערכת היחסים בין שני הארגונים המרכזיים בתנועת ההתנגדות הפלסטינית – גא"פ וחמאס, כמו גם את שבריריותו של המצב ברצועת עזה. חמאס הותיר במשך כיומיים את גא"פ להתמודד לבדו מול ההפצצות הישראליות שהונחתו על הרצועה ופגעו קשות בפעיליו, תוך מיעוט בהבעות סולידריות עמו או גילויי דעת בנושא. ישראל מצדה חרגה מהמדיניות שנקטה בשנים האחרונות ונמנעה מהטלת האחריות לירי נגדה על חמאס, ומיקדה את הפצצותיה ביעדי גא"פ. כך נוצרה אד הוק משוואה חדשה, במסגרתה ישראל וחמאס ניצבו באותו צד של המתרס, ומנגד ניצב לבדו הג'האד האסלאמי. מכאן עולות מספר שאלות אשר לשיקולי חמאס והגא"פ, ובעיקר האם התנהלותם של שני הארגונים משקפת מגמה החורגת מעבר לתקרית הנקודתית סביב סיכול של מנהיג סורר בארגון?

גא"פ בידל את עצמו מחמאס ומשאר ארגוני ההתנגדות, והוכיח שאיננו עובר לסדר היום על פגיעה באנשיו ובתושבי הרצועה, וזאת בניגוד לדפוס ההבלגה שאימץ חמאס בשנים האחרונות. זיאל א-נח'אלה מזכ"ל גא"פ, השתבח בריאיון שנערך עמו בערוץ אל-מיאדין ב-13 בנובמבר, בעצמאות שגילה ארגונו ובכושר עמידה מול הלחץ שהפעילה עליו ישראל. הוא הוכיח בכך לפטרוניו באיראן ולתומכיו בחזבאללה כי ביכולתו להעסיק את ישראל ולהשבית מרחבים רבים בתוכה לפרק זמן מסוים. מנגד, הארגון נאלץ להסכים להפסקת אש מבלי שהייתה בידו תמונת ניצחון. גם הנזק שגרם לישראל היה מורלי בעיקרו, שכן לא נרשמו אבדות בנפש ופגיעה ניכרת ברכוש, בעוד גא"פ שילם מחיר כבד בהרוגים מבין אנשיו ובהרס תשתיות שלו. הביקורת שנשמעה ברצועה, הן על ההפסקה המוקדמת של האש והן על התנהלותו הבדלנית של הארגון, חייבה את מנהיגיו להסביר מדוע אין ההסכמה על הפסקת אש מלמדת על הפסקת ההתנגדות, ולטעון שיש להתייחס אליה כאל מהלך טקטי שנתקבל בשל תכתיבי הזמן והמקום.

התמונה המצטיירת מתוך הרצועה בסיומו של הסבב עשויה להסביר את מה שעמד מאחורי שיקול הדעת של חמאס לא להתערב. אם היה מתערב, ממדי ההרס היו מתרחבים הרבה מעבר למה שהם כיום. חמאס, הכורע תחת הנטל הרובץ עליו ככוח שלטוני בשל קריסת התשתיות ברצועה ואי-יכולתו לספק את צרכיהם של תושביה מאז העימות עם ישראל בקיץ 2014 ואף לפניו, מודע היטב לסיכונים הגלומים בעימות צבאי נרחב. מאז, הוא מבקש למנוע מגורמי התנגדות לספק לישראל עילה לחזור ולתקוף ברצועה. לשם כך הקים יחד עם שאר הארגונים חדר מבצעים משותף, שם נקבעים היקף ועיתוי הפעלת האש נגד ישראל. מהלך זה זוכה לאהדה ציבורית רבה. גא"פ, שהסתייג מהרעיון וחתר לשמור על דימויו כארגון אליטיסטי, איכותי וחזר מוטיבציה, ראה במהלך חלק מקונוניה שתכליתה לביית את כלל ארגוני ההתנגדות. בראייתו, חברו להם קטר, מצרים ובמידה מסוימת גם חמאס ושאר הפלגים, המוכנים לקבל מדי חודש את הכספים המגיעים לרצועה מקטר, "דרך נמל התעופה בן-גוריון", כדברי המזכ"ל א-נח'אלה, ובלבד שישמרו

על השקט. זאת, כשלב בתהליך שנועד להכניס את ההתנגדות למסלול הסדרי המשלים עם קיומה של ישראל.

חמאס נטל סיכון מחושב באי-ההתערבות. הנהגתו מודעת לאנטגוניזם שמעורר גא"פ בקרב חלק ניכר מהציבור ומאמינה שתוכל להתמודד עם הביקורת המוטחת בו בשל כך. ייתכן אף שהמסרים הרבים שקיבל חמאס והעביר מ ישראל דרך קטר או מצרים בשנים האחרונות, וכנראה גם במהלך סבב זה, בעניין קידום הבנות שיבטיחו רגיעה, לימדו את הנהגתו שהסיכון כדאי. יוזכר, שעד לפני שנים אחדות חמאס עצמו היה מטרה לביקורת של אבו מאזן בגין שיגור רקטות נגד ישראל המניעים אותה לתגובה הרסנית לרצועה, בדומה לזו שהופנתה הפעם נגד גא"פ.

הימים שחלפו מאז תום הסבב הוכיחו שחמאס לא איבד ממעמדו ברצועה. התנהלותו אף זכתה לאישור סמלי פומבי של מנהיגי גא"פ, שמיהרו לביתו של מחמוד א-זהאר, איש הנהגת החמאס הוותיק, כדי להתנצל על הביקורת הבוטה שהוטחה בו וסילוקו בכוח מבית משפחת אבו אל-עטא כשבא לנחם אותה. במקביל התקיימה שיחת טלפון בין אסמאעיל הניה, ראש הלשכה המדינית של החמאס, לבין מזכ"ל גא"פ, ובה הבהירו ש'ההתנגדות' מאוחדת וכי לא יאפשרו לישראל לתקוע טריז בין הארגונים המרכיבים אותה. גם את שתי הרקטות שנורו בליל ה-15 בנובמבר לעבר באר שבע על ידי פעילי חמאס - לא ברור האם באישור ההנהגה - ניתן לראות כחלק מניסיון להפגין אחדות, אך בלי לגרור את ישראל לתגובה מסיבית.

אם כן, הבקע שנפער בחומת ההתנגדות בסבב האחרון, לא התפתח לכדי קרע, אך הוא מבטא היטב פערים בגישות שני הארגונים. חמאס, השולט ברצועה למעלה מ-12 שנה, חש היטב את הקושי שבניהול בו-זמני של שלטון ו'התנגדות'. מאז קיץ 2014 הארגון מביע עניין בהפסקת אש ארוכת טווח ובשיקום הרצועה, ולכן מבקש לממש את ההתנגדות לישראל בדרך של מחאות המונים וחיכוך פיזי באזור גדר הגבול, תוך הימנעות משימוש בנשק חם. באוקטובר 2017 ובניגוד למדיניותו בעבר, חמאס אף הביע נכונות למסור את ניהול העניינים האזרחיים של הרצועה לידי הרשות הפלסטינית. גם בגישתו המדינית ניסה לגלות גמישות ולהתקרב לעמדת אש"פ בסוגית הסכסוך עם ישראל, מהלך שלא סיפק את אבו מאזן ולא אפשר לשני הצדדים להתקדם לעבר פיוס.

מנגד, גא"פ רואה בהתגמשות מן הסוג הזה סכנה לגורלה של "הבעיה הפלסטינית", קורא לנטוש את כל דרכי ההדברות עם ישראל ולהתכנס ל"שוחת ההתנגדות". זיאד א-נח'אלה, הנהנה מגיבוי איראני, ואשר בחירתו לתפקיד המזכ"ל הכניסה רוח לוחמנית חדשה לארגון, שאל לאחרונה, על רקע השיח המתפתח סביב הבחירות למועצה המחוקקת: "מה לכם כי תמהרו לבחירות? מה הטעם בשיחות הפיוס כאשר המפלג הגדול הוא האויב הציוני?". ותשובתו: "על כולנו להתאחד תחת כנפי ההתנגדות, שרק בכוחה לחבר בינינו".

לכן, ספק אם המגעים שהתקיימו בין הניה לא-נח'אלה שמו קץ למתח המובנה בין שני הארגונים. הלחצים האיראניים והמיליטנטיות המאפיינת את גא"פ מבטיחים חיכוכים נוספים בין השניים ומול ישראל. חמאס יבקש למנוע אי-שחיקה במעמדו כארגון 'ההתנגדות' המוביל ויחתור לשימור השקט ולקידום ההסדרה, בתמורה להקלות ישראליות משמעותיות למרות המתח הכרוך בכך עם איראן התומכת גם בו; בעוד גא"פ ואו גורמים סוררים העלולים להתפתח בתוכו, ידרשו להוכיח לעצמם, לציבור תומכיהם ברצועה ולאיראן שעודם נאמנים לדרך הג'האד.

ישראל מצדה יכולה לסכם סבב ירי זה בינה לבין גא"פ בהצלחה יחסית. סילוקו של בהאא' אבו אל-עטא מהזירה כגורם עצמאי שעלול היה לגרור אותה ואת חמאס לעימות כולל לא פגע בהיערכות העיקרית של ישראל בעת הנוכחית מול איראן וחזבאללה בזירה הצפונית. המחיר ששילמה על הסבב היה מוגבל, ובה בעת נחשף הבקע במחנה ההתנגדות הפלסטיני.

על הפרק נותרה פתוחה השאלה האם ישראל יכולה ומוכנה למנף את אי-השתתפות חמאס בו, לעידוד התקדמות לעבר הסדרה שתבטיח רגיעה ביטחונית בגזרת עזה? האם הבקע בין חמאס לגא"פ עמוק ובלתי ניתן לאיחוי, או שמא מדובר במשבר נקודתי? לפי שעה, שני הארגונים מנסים להפגין התקרבות ולהגדיר את המשבר ביניהם כביטוי של חילוקי דעות לגיטימיים בין שני ארגונים בעלי מטרה משותפת. אולם, נכון לעכשיו, נראה שהעניין של חמאס וישראל ברגיעה חזק יותר ממערכת היחסים הבין-ארגוניים. חדר המבצעים המשותף נועד, בין היתר, למנוע ירי בלתי מבוקר לעבר ישראל. לכן, גיבוש הבנות לגבי רגיעה וצמצום הממד האלים של 'ההתנגדות הפלסטינית' בין ישראל לבין חמאס, אם אכן יתממש, צפוי לעורר מאמצי סיכול מצד גא"פ ולהציב אתגר מתמיד בפני המאמץ ליישם את ההסדרה. מכאן שהשילוב בין שאיפת חמאס לקדם שיקום ברצועה ולספק לתושבי האזור מקומות עבודה, לצד הרתעה ישראלית את הפלגים הסוררים, עשוי לא רק להאריך את משך הרגיעה, אלא גם להעמיק מחלוקות בין חמאס לגא"פ.